

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВІДБОРУ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

METHODICAL APPROACH TO THE SELECTION OF ASSESSMENT INDICATORS OF THE BUSINESS ENTITIES ADAPTATION POTENTIAL

У статті запропоновано методичний підхід до відбору показників оцінки адаптаційного потенціалу (АП) суб'єктів підприємництва (СП). АП – це сукупність наявних адаптаційних можливостей СП, які він здатен реалізувати в процесі адаптації для досягнення її цілей. Адаптаційні можливості СП мають під собою внутрішні сили, здатності, ресурси СП, які можуть бути використані в процесі адаптації. Оцінка АП – це процес, під час якого з використанням різноманітних методів та способів визначаються адаптаційні можливості, сильні та слабкі сторони й інші характеристики СП щодо адаптації до умов зовнішнього середовища, а також міра здатності СП до пристосування загалом. Актуальність досліджуваної теми обумовлена наявністю глобальної економічної кризи, яку на рівні окремого СП подолати неможливо, тому виникає потреба пошуку шляхів пристосування (адаптації) до кризових умов функціонування. Ефективність адаптації загалом великою мірою залежить від якості оцінки АП, першим кроком до проведення якої є відбір таких показників оцінки, які якнайповніше можуть охарактеризувати дійсний стан СП в контексті їх адаптації.

Ключові слова: адаптація суб'єктів підприємництва, адаптаційний потенціал, оцінка адаптаційного потенціалу, принципи відбору показників адаптаційного потенціалу, кореляційний аналіз, факторний аналіз.

В статье предложен методический подход к отбору показателей оценки адаптацион-

ного потенциала (АП) субъектов предпринимательства (СП). АП – это совокупность имеющихся адаптационных возможностей СП, которые он способен реализовать в процессе адаптации для достижения ее целей. Адаптационные возможности СП имеют под собой внутренние силы, способности, ресурсы СП, которые могут быть использованы в процессе адаптации. Оценка АП – это процесс, в ходе которого с использованием различных методов и способов определяются адаптационные возможности, сильные и слабые стороны и другие характеристики СП относительно адаптации к условиям внешней среды, а также степень способности СП к приспособлению в целом. Актуальность исследуемой темы обусловлена наличием глобальной экономической кризиса, который на уровне отдельного СП преодолеть невозможно, поэтому возникает потребность в поиске путей приспособления (адаптации) к кризисным условиям функционирования. Эффективность адаптации в целом в большой степени зависит от качества оценки АП, первым шагом к проведению которой является отбор таких показателей оценки, которые наиболее полно могут охарактеризовать действительное положение СП в контексте их адаптации.

Ключевые слова: адаптация субъектов предпринимательства, адаптационный потенциал, оценка адаптационного потенциала, принципы отбора показателей адаптационного потенциала, корреляционный анализ, факторный анализ.

УДК 336.64

<https://doi.org/10.32843/bses.55-27>

Зленко Н.В.

аспірант кафедри фінансів
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця

Zlenko Natalia

Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics

The article is an overview of a methodical approach to the selection of indicators for assessing the adaptive potential (AP) of business entities (BE). In the most general sense, the adaptation of the BE can mean any changes that occur in the BE in order to adapt to changing environmental conditions. However, in this case, the adaptation of the BE risks to be inconsistent and unplanned, and therefore inefficient, because in fact there is no process of adaptation – instead there are only isolated episodic cases of adaptation, which do not have a clear ultimate goal. Therefore, it is suggested to define such cases of adaptation as separate adaptation measures due to the objective requirements of the environment. Actually, the process of adaptation should be characterized by the presence of the following stages: assessment of the actual situation of the BE in the context of adaptation; on the basis of analytical conclusions from the conducted assessment development of the purposes, tasks, performance of which will afford achievement of desirable position of BE concerning its adaptation to crisis conditions of functioning; development of measures, programs, strategies etc. to achieve the goals and objectives. Thus, the adaptation of the BE is a continuous process of transforming the internal environment of the BE in accordance with changing external conditions, the effectiveness of which is expressed in improving the efficiency of the BE and depends on the quality of assessment of the current state, clear goal setting and relevance of management measures. AP is a set of available adaptive capabilities of the BE, which it is able to implement in the process of adaptation to achieve its goals. The adaptive capabilities of the BE are the internal forces, abilities, resources of the BE, which can be used in the process of adaptation. In turn, the assessment of AP is a process in which, using various methods and techniques, adaptive capabilities, strengths and weaknesses and other characteristics of the BE to adapt to environmental conditions, as well as the measure of the BE to adapt in general. The relevance of the research topic is due to the global economic crisis, which at the level of a separate BE cannot be overcome, so there is a need to find ways to adapt to the crisis conditions. The effectiveness of adaptation in general largely depends on the quality of the assessment of AP, the first step to which is the selection of such evaluation indicators that can best describe the actual state of the BE in the context of their adaptation.

Key words: adaptation of business entities, adaptation potential, assessment of adaptation potential, principles of adaptation potential indicators selection, correlation analysis, factor analysis.

Постановка проблеми. Проблема оцінки АП є надзвичайно актуальною в умовах постійної дії глобальних кризових явищ. Однак методичний підхід до оцінки АП в контексті антикризового управління (АУ) висвітлювався в науковій літературі вкрай фрагментарно, тому для оцінки АП необхідно віднайти принципово новий методичний підхід, який доцільно розробляти поетапно,

адже зміст кожного наступного етапу залежить від результатів розроблення попереднього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та методичних основ адаптації, АП та його оцінки займалися В.А. Гросул, О.А. Круглова, О.Д. Рачкован [12, с. 213–222], Н.В. Коваленко, Н.М. Гонтова [10, с. 194], П.М. Куліков [3, с. 56, 58], Д.В. Най-

пак [7, с. 114–115], А.М. Турило, К.В. Богачевська [1, с. 31], однак методичний підхід до відбору показників оцінки АП суб'єктів підприємництва розроблено неповністю або вкрай індивідуально для окремого СП, отже, постає необхідність розроблення нового, більш загального підходу.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення методичного підходу до відбору показників оцінки АП суб'єктів підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наведений у статті методичний підхід до відбору показників оцінки АП суб'єктів підприємництва відрізняється від наявних більш загальним характером, тобто може використовуватись не лише для окремого СП, але й для групи СП (в контексті дослідження – СП галузі машинобудування). Отже, в рамках дослідження набір показників доцільно зробити спільним для досліджуваних суб'єктів з огляду на їх відносну однорідність: по-перше,

всі СП належать до галузі машинобудування, по-друге, вони мають у середньому спільні проблеми у своїй діяльності, по-третє, на них впливають спільні кризові явища національної економіки за один і той самий період. У дослідженні було задіяно 20 СП галузі машинобудування (табл. 1).

Адаптацію СП визначено як одне з ключових завдань АУ, отже, подальша оцінка АП базуватиметься на попередньо розрахованих показниках оцінки кризового стану СП (табл. 2).

Отже, показники оцінки АП буде вибрано з вищезазначеного переліку показників оцінки кризового стану за такими принципами:

- принцип пріоритетності фінансового аспекту (обмежує спектр параметрів оцінки АП фінансовими показниками);
- принцип значимості (ці показники мають бути впливовими для діяльності конкретних СП, адже вони мають відображати найбільш значимі

Таблиця 1

Умовні позначення суб'єктів підприємництва

ВАТ «Турбоатом»	Б
ПАТ «Одеський машинобудівний завод «Червона гвардія»»	В
ПАТ «Харківський ордена «Знак пошани» машинобудівний завод «Червоний Жовтень»»	Г
ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»»	Д
ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	Е
ПАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»	З
ПАТ «Гребінківський машинобудівний завод»	К
ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин»	Л
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	М
ПАТ «Коростенський машинобудівний завод»	Н
ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес»»	О
ПАТ «Коростенський завод хімічного машинобудування»	П
ПАТ «Новоград-Волинський завод сільгоспмашин»	Р
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	С
ПрАТ «Спецбудмаш»	Т
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»»	У
ПАТ «Бериславський машинобудівний завод»	Ф
ПАТ «Смілянський машинобудівний завод»	Х

Таблиця 2

Первинна вибірка оцінкових показників та їх скорочення

Кз ВОК	Коефіцієнт забезпеченості ВОК	Оз	Оборотність запасів, оборотів
Кп	Коефіцієнт покриття	Оа	Оборотність активів, оборотів
Кшл	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Дз/Кз	Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської
Кал	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	ВК/ПК	Відношення власних коштів до позикових
Кззв ВОК	Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат ВОК	ОКз	Оборотність кредиторської заборгованості
Кфа	Коефіцієнт фінансової автономії	Крв	Коефіцієнт рентабельності витрат
Км ВК	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Крд	Коефіцієнт рентабельності діяльності
Кк ПК	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	Кра	Коефіцієнт рентабельності активів
К п/в	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	Кр ВК	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу
Одз	Оборотність дебіторської заборгованості		

напрями адаптації, від визначення яких залежить успішність АУ загалом);

– принцип проблемності (показники мають відображати ключові проблеми СП, «вузькі місця», які з'явилися через наявну кризу, отже, слід концентрувати увагу на показниках із негативною динамікою, таких, які дійсно потребують корегування);

– принцип досяжності та маневреності (передбачається досяжність цільових значень показників, що здебільшого залежить від маневреності управлінських дій та виражається у відносній швидкості, легкості та великій кількості способів отримання бажаних значень).

Отже, узгоджуються мікро- та макроекономічні аспекти діяльності СП, адже через корегування фінансового стану на мікрорівні відбувається пристосування його до кризових умов макросередовища.

Вихідну вибірку показників репрезентують фінансові показники, отже, виконується перший принцип, а саме принцип пріоритетності фінансового аспекту.

Для виокремлення первинної групи показників оцінки АП пропонується провести факторний аналіз показників кризового стану (виконання другого

принципу, а саме принципу значимості). Для цього перш за все необхідно перевірити досліджувану вибірку на наявність високих значень кореляцій між показниками та видалити змінні, між якими існує тісний кореляційний зв'язок, тобто вони певним чином дублюють одна одну.

Вихідну вибірку даних, у якій присутні всі 19 показників, представлено на рис. 1. На рис. 2 наведено стандартизовану вибірку вихідних даних.

Незаповнені клітинки на рис. 1, 2 розташовані на місці показників, розрахунок яких не має економічного сенсу через від'ємне значення власного капіталу у відповідних суб'єктів підприємництва.

Як видно з рис. 3, на якому наведено результати кореляційного аналізу, чимало досліджуваних показників мають високу щільність зв'язку. Окрім таких показників, як, наприклад, коефіцієнт фінансової автономії та коефіцієнт концентрації позикового капіталу, між якими, як уже відзначалось, присутній зворотній функціональний зв'язок, є інші показники з щільністю зв'язку понад 0,9 (що за шкалою Чеддока визначається як дуже висока), а також показники з щільністю зв'язку від 0,7 до 0,9 (висока), тому з подальшого аналізу виключено по одному з кожної пари таких показників.

	1 Кз ВОК	2 Кп	3 Кшп	4 Кап	5 Кзав ВОК	6 Кфа	7 Км ВК	8 Кк ПК	9 К п/в	10 Одз	11 Оз	12 Оа	13 ДЗ/КЗ	14 ВК/ПК	15 ОКЗ	16 Крв	17 Крд	18 Кра	19 Кр ВК
Б	0,6162644	0,3282	1,0221	-0,07	0,66325	1,02687	0,054484	-1,0269	0,2390232	-0,7606	-1,585	-1,296	-0,2953	0,863378	-0,4756	2,88849	1,66696	0,71829	0,33788
В	-0,477388	-1,037	-0,855	-0,671	-0,5685	-1,2203		1,22025	0,1781405	-0,9433	-1,12	-1,256	0,22516	-0,81322	-0,4556	-0,8035	-2,3145	-1,7613	
Г	0,8577201	1,9939	1,0485	0,9323	0,74587	1,07093	1,15057	-1,0709	0,2385322	-0,2494	-1,438	-0,575	-0,1929	1,046085	-0,1794	-0,0712	0,05129	-0,2558	-0,3899
Д	-0,150713	-0,986	-0,458	-0,821	-0,5986	-1,044		1,04401	0,1620606	-0,9331	0,4138	-0,755	-0,3892	-0,78635	-0,5658	-1,4137	-0,8719	-1,1414	
Е	-2,267001	-0,468	-0,643	0,231	-1,7139	-1,1101		1,1101	0,1700392	0,55185	1,042	-0,855	-0,6452	-0,7971	-0,4489	-0,2543	1,55155	1,24962	
З	0,6943824	0,4213	0,9957	1,4333	0,73085	0,56423	1,246718	-0,5642	0,2454061	-0,0386	0,1038	2,192	3,74911	-0,07702	3,79178	1,63749	0,74372	2,22373	1,84533
К	0,5026382	-0,334	-0,696	-0,671	0,47548	0,63032	0,073713	-0,6303	0,2444241	-0,6315	1,6049	0,6081	-0,21	-0,01254	-0,382	-0,6814	-0,0064	-0,1673	-0,2859
Л	0,7796021	0,9696	1,1543	2,6355	0,75714	0,85063	1,1698	-0,8506	0,2411099	0,06752	0,2425	1,3299	-0,2527	0,342127	-0,0847	-0,1017	0,57061	1,24962	0,85769
М	-0,321152	-1,068	-1,198	-0,721	-0,1554	0,23377	-1,86847	-0,2338	0,2549804	0,81638	0,3241	-0,134	-0,611	-0,3672	-0,3638	-0,0712	-0,0641	-0,3444	-0,4418
Н	0,2611825	-0,748	-0,934	-0,821	0,29522	-0,1408	-1,13775	0,14075	0,2816165	-0,436	-0,394	0,147	-0,5428	-0,55528	-0,4928	-0,8645	-0,5257	-1,1414	-2,3651
О	0,3321989	-0,541	-0,273	-0,671	0,34404	-0,1408	-0,54163	0,14075	0,2810028	-0,767	-0,753	-0,294	-0,3124	-0,54991	-0,4833	0,02034	-0,0064	-0,2558	-0,3379
П	-0,583912	-1,193	-1,33	-0,771	-0,3282	-0,6034		0,6034	-4,002389	0,93905	0,0956	-0,134	-0,6281	-0,695	-0,3715	-0,2238	0,1667	-0,0787	
Р	0,8364152	1,549	1,1014	1,4834	0,74963	1,31327	0,285239	-1,3133	0,2365683	1,21381	1,1317	0,3475	-0,3636	2,787171	0,20198	-0,7425	0,10899	0,00984	-0,2339
С	-2,508456	-0,851	-0,537	-0,671	-2,9908	-1,7931		1,79305	0,1998668	-0,8756	-0,761	-1,457	-0,0223	-0,88308	-0,4556	0,23393	-2,026	-1,3185	
Т	0,3250972	0,6903	0,8371	-0,37	0,34029	-0,4051	-1,13775	0,40512	0,3660667	-0,6174	-0,035	0,6883	0,72859	-0,64664	0,07009	-0,6509	-0,0064	-0,1673	0,70175
У	0,7156873	1,5283	1,8944	0,1308	0,70832	0,96078	0,496764	-0,9608	0,2397597	-0,7005	-0,753	-0,555	0,26783	0,605439	-0,2243	0,14239	0,51291	0,36406	0,07797
Ф	-0,456083	-0,262	-0,802	-0,671	-0,1967	-1,3304		1,33041	0,1858736	0,50073	-0,116	1,0091	-0,0649	-0,82934	0,39122	-0,0102	0,10899	0,0984	
Х	0,8435168	0,0075	-0,326	0,0807	0,74212	1,13703	0,20832	-1,137	0,2379185	2,8636	1,9965	0,9891	-0,4404	1,368508	0,52789	0,96622	0,3398	0,71829	0,23392

Рис. 1. Вихідні дані для проведення кореляційного аналізу

	1 Кз ВОК	2 Кп	3 Кшп	4 Кап	5 Кзав ВОК	6 Кфа	7 Км ВК	8 Кк ПК	9 К п/в	10 Одз	11 Оз	12 Оа	13 ДЗ/КЗ	14 ВК/ПК	15 ОКЗ	16 Крв	17 Крд	18 Кра	19 Кр ВК
Б	0,37	1,9	1,01	0,15	0,79	0,74	0,2	0,26	0,35	3,1	0,81	0,4	0,56	2,9	1,73	1,25	0,3	0,12	0,16
В	-1,17	0,58	0,3	0,03	-2,49	-0,28		1,28	-4,61	1,67	1,38	0,42	1,17	-0,22	1,94	0,04	-0,39	-0,16	
Г	0,71	3,51	1,02	0,35	1,01	0,76	0,77	0,24	0,31	7,1	0,99	0,76	0,68	3,24	4,83	0,28	0,02	0,01	0,02
Д	-0,71	0,63	0,45	0	-2,57	-0,2		1,2	-5,92	1,75	3,26	0,67	0,45	-0,17	0,79	-0,16	-0,14	-0,09	
Е	-3,69	1,13	0,38	0,21	-5,54	-0,23		1,23	-5,27	13,37	4,03	0,62	0,15	-0,19	2,01	0,22	0,28	0,18	
З	0,48	1,99	1	0,45	0,97	0,53	0,82	0,47	0,87	8,75	2,88	2,14	5,3	1,15	46,38	0,84	0,14	0,29	0,45
К	0,21	1,26	0,36	0,03	0,29	0,56	0,21	0,44	0,79	4,11	4,72	1,35	0,66	1,27	2,71	0,08	0,01	0,02	0,04
Л	0,6	2,52	1,06	0,69	1,04	0,66	0,78	0,34	0,52	9,58	3,05	1,71	0,61	1,93	5,82	0,27	0,11	0,18	0,26
М	-0,95	0,55	0,17	0,02	-1,39	0,38	-0,8	0,62	1,65	15,44	3,15	0,98	0,19	0,61	2,9	0,28	0	0	0,01
Н	-0,13	0,86	0,27	0	-0,19	0,21	-0,42	0,79	3,82	5,64	2,27	1,12	0,27	0,26	1,55	0,02	-0,08	-0,09	-0,36
О	-0,03	1,06	0,52	0,03	-0,06	0,21	-0,11	0,79	3,77	3,05	1,83	0,9	0,54	0,27	1,65	0,31	0,01	0,01	0,03
П	-1,32	0,43	0,12	0,01	-1,85	0		1	-345,19	16,4	2,87	0,98	0,17	0	2,82	0,23	0,04	0,03	
Р	0,68	3,08	1,02	0,46	1,02	0,87	0,32	0,13	0,15	18,55	4,14	1,22	0,48	6,48	8,82	0,06	0,03	0,04	0,05
С	-4,03	0,76	0,42	0,03	-8,94	-0,54		1,54	-2,84	2,2	1,82	0,32	0,88	-0,35	1,94	0,38	-0,34	-0,11	
Т	-0,04	2,25	0,94	0,09	-0,07	0,09	-0,42	0,91	10,7	4,22	2,71	1,39	1,76	0,09	7,44	0,09	0,01	0,02	0,23
У	0,51	3,06	1,34	0,19	0,91	0,71	0,43	0,29	0,41	3,57	1,83	0,77	1,22	2,42	4,36	0,35	0,1	0,08	0,11
Ф	-1,14	1,33	0,32	0,03	-1,5	-0,33		1,33	-3,98	12,97	2,61	1,55	0,83	-0,25	10,8	0,3	0,03	0,05	
Х	0,69	1,59	0,5	0,18	1	0,79	0,28	0,21	0,26	31,46	5,2	1,54	0,39	3,84	12,23	0,62	0,07	0,12	0,14

Рис. 2. Стандартизовані дані для проведення кореляційного аналізу

Correlations (Spreadsheet6)											
Marked correlations are significant at $p < .05000$											
N=12 (Casewise deletion of missing data)											
Variable	Means	Std.Dev.	Кз ВОК	Кп	Кшл	Кап	Кзав ВОК	Кфа	Км ВК	Кк ПК	К п/в
Кз ВОК	0.536963	0.344941	1.000000	0.753222	0.683150	0.653475	0.989990	0.71724	0.885025	-0.71724	-0.428733
Кп	0.399748	0.981636	0.753222	1.000000	0.887331	0.660038	0.744819	0.58762	0.694963	-0.58762	-0.198113
Кшл	0.385487	1.007278	0.683150	0.887331	1.000000	0.646575	0.731375	0.46872	0.675709	-0.46872	-0.126405
Кап	0.281088	1.102914	0.653475	0.660038	0.646575	1.000000	0.685755	0.56127	0.779722	-0.56127	-0.401111
Кзав ВОК	0.533065	0.282794	0.989990	0.744819	0.731375	0.685755	1.000000	0.72408	0.908969	-0.72408	-0.455240
Кфа	0.591768	0.575036	0.717236	0.587617	0.468719	0.561273	0.724077	1.00000	0.692818	-1.00000	-0.830408
Км ВК	0.000000	1.000000	0.885025	0.694963	0.675709	0.779722	0.908969	0.69282	1.00000	-0.69282	-0.574475
Кк ПК	-0.591768	0.575036	-0.717236	-0.587617	-0.468719	-0.561273	-0.724077	-1.00000	-0.692818	1.00000	0.830408
К п/в	0.258867	0.037329	-0.428733	-0.198113	-0.126405	-0.401111	-0.455240	-0.83041	-0.574475	0.83041	1.000000
Одз	0.063363	1.086595	0.173507	-0.044100	-0.220525	0.197636	0.129033	0.42584	0.028390	-0.42584	-0.316744
Оз	0.037165	1.122919	0.056698	-0.237039	-0.378418	0.051718	0.005777	0.15897	-0.044917	-0.15897	-0.111664
Оа	0.287364	0.952028	0.181701	-0.055930	-0.025974	0.455818	0.192532	-0.07929	0.295027	0.07929	0.073629
ДЗ/КЗ	0.127040	1.198056	0.184431	0.145874	0.352584	0.312809	0.258131	-0.09005	0.391698	0.09005	0.081854
ВК/ПК	0.400342	1.009545	0.667139	0.611277	0.428441	0.491297	0.638916	0.86651	0.476021	-0.86651	-0.574973
ОКЗ	0.158814	1.185899	0.268607	0.109986	0.247109	0.422289	0.328875	0.09228	0.448177	-0.09228	-0.113345
Крв	0.205958	1.115070	0.235237	-0.002174	0.274510	0.115134	0.329709	0.34898	0.314223	-0.34898	-0.352483
Крд	0.282100	0.554008	0.397480	0.264249	0.554107	0.341473	0.498689	0.49915	0.464296	-0.49915	-0.378323
Кра	0.245988	0.881793	0.484254	0.270059	0.509280	0.655603	0.573753	0.41099	0.677431	-0.41099	-0.356838
Кр ВК	0.000000	1.000000	0.363085	0.343075	0.559100	0.545607	0.431375	0.24450	0.524959	-0.24450	-0.049274

Correlations (Spreadsheet6)										
Marked correlations are significant at $p < .05000$										
N=12 (Casewise deletion of missing data)										
Variable	Одз	Оз	Оа	ДЗ/КЗ	ВК/ПК	ОКЗ	Крв	Крд	Кра	Кр ВК
Кз ВОК	0.173507	0.056698	0.181701	0.184431	0.667139	0.268607	0.235237	0.397480	0.484254	0.363085
Кп	-0.044100	-0.237039	-0.055930	0.145874	0.611277	0.109986	-0.002174	0.264249	0.270059	0.343075
Кшл	-0.220525	-0.378418	-0.025974	0.352584	0.428441	0.247109	0.274510	0.554107	0.509280	0.559100
Кап	0.197636	0.051718	0.455818	0.312809	0.491297	0.422289	0.115134	0.341473	0.655603	0.545607
Кзав ВОК	0.129033	0.005777	0.192532	0.258131	0.638916	0.328875	0.329709	0.498689	0.573753	0.431375
Кфа	0.425841	0.158970	-0.079287	-0.090055	0.866510	0.092283	0.348980	0.499155	0.410987	0.244501
Км ВК	0.028390	-0.044917	0.295027	0.391698	0.476021	0.448177	0.314223	0.464296	0.677431	0.524959
Кк ПК	-0.425841	-0.158970	0.079287	0.090055	-0.866510	-0.092283	-0.348980	-0.499155	-0.410987	-0.244501
К п/в	-0.316744	-0.111664	0.073629	0.081854	-0.574973	-0.113345	-0.352483	-0.378323	-0.356838	-0.049274
Одз	1.000000	0.684570	0.334129	-0.154701	0.534796	0.178790	0.037185	-0.082972	0.167415	0.069873
Оз	0.684570	1.000000	0.608937	-0.039672	0.238210	0.176805	-0.305624	-0.296556	0.100311	0.091288
Оа	0.334129	0.608937	1.000000	0.613301	-0.108987	0.726450	-0.113677	-0.131004	0.557944	0.496381
ДЗ/КЗ	-0.154701	-0.039672	0.613301	1.000000	-0.200470	0.932669	0.344969	0.271629	0.695669	0.676137
ВК/ПК	0.534796	0.238210	-0.108987	-0.200470	1.000000	0.007578	0.123768	0.272767	0.170445	0.086604
ОКЗ	0.178790	0.176805	0.726450	0.932669	0.007578	1.000000	0.374603	0.249877	0.758470	0.654697
Крв	0.037185	-0.305624	-0.113677	0.344969	0.123768	0.374603	1.000000	0.892059	0.644123	0.501909
Крд	-0.082972	-0.296556	-0.131004	0.271629	0.272767	0.249877	0.892059	1.000000	0.702715	0.618680
Кра	0.167415	0.100311	0.557944	0.695669	0.170445	0.758470	0.644123	0.702715	1.000000	0.884605
Кр ВК	0.069873	0.091288	0.496381	0.676137	0.086604	0.654697	0.501909	0.618680	0.884605	1.000000

Рис. 3. Результати кореляційного аналізу

На рис. 4 представлено показники, які братимуть участь у подальшому аналізі, тобто змінні, які залишились після виключення одного з кожної пари показників із високою або дуже високою щільністю зв'язку.

Результати факторного аналізу для отриманого в результаті проведення кореляційного аналізу набору показників представлено на рис. 5.

Факторні навантаження – це значення коефіцієнтів кореляції кожної зі змінних з кожним з виявлених факторів. Отже, як можна визначити з рис. 5, впливовими ($\geq 0,7$) змінними для першого фактору є коефіцієнт фінансової автономії та коефіцієнт рентабельності діяльності, для другого – оборотність запасів, для третього – відношення дебіторської заборгованості до кредиторської. На перший фактор припадає 36,69% всієї дисперсії, на другий – 23,29%, на третій – 15,53%, отже, виявлені фактори пояснюють 75,51% загальної дисперсії.

Таким чином, визначення ступеня впливу кожної зі змінних у ході факторного аналізу дає змогу

виявити найбільш значимі показники оцінки кризового стану суб'єктів підприємництва (принцип значимості). Однак на цьому етапі виключати показники з нижчою за 0,7 значимістю зарано, адже перед остаточним відбором показників оцінки АП необхідно дослідити всі зазначені на рис. 5 показники щодо відповідності третьому та четвертому принципам (принципам проблемності і досяжності та маневреності).

У третьому принципі означено, що необхідно визначити показники, які відображають ключові проблеми СП, які з'явилися через наявну кризу, а саме показники з негативною динамікою. Для цього доцільно провести аналіз динаміки визначених у результаті факторного аналізу показників (рис. 6–13).

Як видно з рис. 6, близько половини СП не досягають нормативного значення Кп, що вказує на недостатність оборотних коштів для покриття короткострокових зобов'язань, отже, ліквідність і платоспроможність таких СП порушено.

Correlations (Spreadsheet6)										
Marked correlations are significant at $p < ,05000$										
N=18 (Casewise deletion of missing data)										
Variable	Means	Std.Dev.	Кп	Кфа	Одз	Оз	Оа	ДЗ/КЗ	Крв	Крд
Кп	0,000000	1,000000	1,000000	0,699779	0,054167	-0,109755	0,258097	0,219634	0,198731	0,409715
Кфа	0,000000	1,000000	0,699779	1,000000	0,307449	0,154864	0,363801	0,092515	0,375986	0,538341
Одз	0,000000	1,000000	0,054167	0,307449	1,000000	0,656442	0,417279	-0,172165	0,127584	0,323720
Оз	0,000000	1,000000	-0,109755	0,154864	0,656442	1,000000	0,498268	-0,097143	-0,250940	0,205257
Оа	0,000000	1,000000	0,258097	0,363801	0,417279	0,498268	1,000000	0,514503	0,079777	0,323012
ДЗ/КЗ	0,000000	1,000000	0,219634	0,092515	-0,172165	-0,097143	0,514503	1,000000	0,356038	0,068459
Крв	0,000000	1,000000	0,198731	0,375986	0,127584	-0,250940	0,079777	0,356038	1,000000	0,526152
Крд	0,000000	1,000000	0,409715	0,538341	0,323720	0,205257	0,323012	0,068459	0,526152	1,000000

Рис. 4. Результати кореляційного аналізу після виключення одного з кожної пари показників із щільністю зв'язку понад 0,7

Factor Loadings (Unrotated) (Spreadsheet6)			
Extraction: Principal components			
(Marked loadings are $>,700000$)			
Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3
Кп	-0,627493	0,404583	-0,180323
Кфа	-0,802930	0,173742	-0,299026
Одз	-0,558225	-0,648873	-0,172511
Оз	-0,394757	-0,844586	0,104423
Оа	-0,695426	-0,272038	0,571226
ДЗ/КЗ	-0,344543	0,410863	0,810496
Крв	-0,503941	0,529492	-0,082300
Крд	-0,756831	0,109717	-0,299532
Expl. Var	2,934970	1,863449	1,242292
Prp. Totl	0,366871	0,232931	0,155287

Рис. 5. Факторні навантаження

Кфа свідчить про рівень фінансової стійкості та незалежності суб'єктів підприємництва від зовнішніх кредиторів, однак, як можемо побачити з діаграми (рис. 7), у 12 з 20 суб'єктів підприємництва значення цього коефіцієнта є значно нижчим від нормативного. Найгіршу динаміку демонструють суб'єкти підприємництва В, Д, Е, Ж, П, С, Ф, адже за деякі періоди їх Кфа приймали навіть від'ємне

значення. Такі значення досліджуваного коефіцієнта не несуть аналітичної інформації окрім того, що власний капітал таких підприємств є від'ємним, отже, вони є потенційними банкрутами з огляду на відсутність коштів для погашення зобов'язань. Із зазначених СП суб'єкти Ж та А на кінець досліджуваного періоду припинили свою діяльність.

Щодо коефіцієнтів ділової активності, а саме Одз, Оз та Оа (рис. 8, 9, 10), то для них не існує чітко визначених меж норми, отже, їх аналіз проводиться шляхом дослідження динаміки розрахованих показників та порівняння отриманих значень із середньогалузевими.

Зосереджуючи увагу на значеннях Одз на початок та кінець досліджуваного періоду, маємо відзначити, що більш ніж у половини досліджуваних СП ці значення зросли. Незважаючи на деяке зниження Одз у багатьох СП в середині періоду (2014 р.), у наступні роки зберігається здебільшого позитивна тенденція. Порівнюючи значення Оз на початок та кінець періоду 2011–2017 рр., можемо зауважити, що у більшості суб'єктів цей показник знизився, що може пояснюватись певними проблемами з реалізацією продукції. Такої ж тенденції дотримується Оа.

Середні показники ділової активності за всіма досліджуваними СП за період представлено в табл. 3.

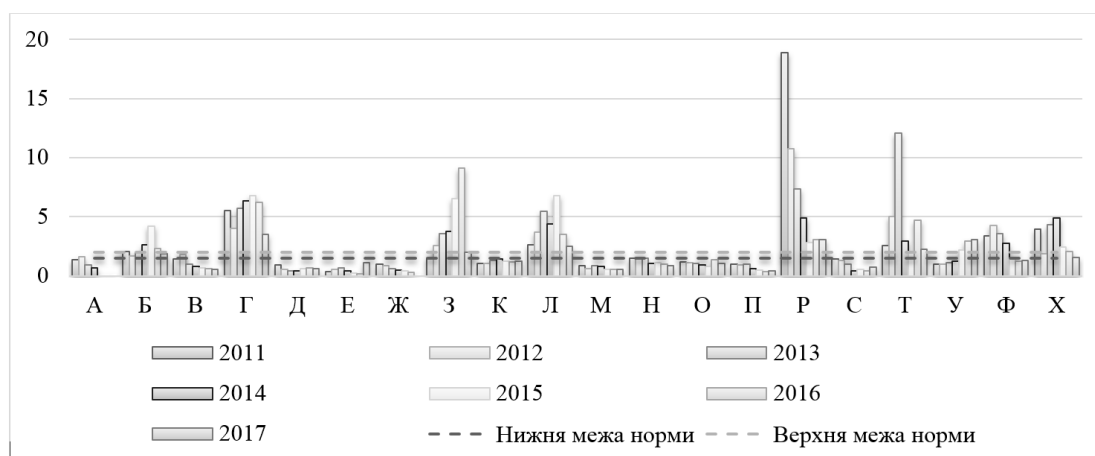

Рис. 6. Динаміка коефіцієнта покриття машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011–2017 рр. (нормативне значення становить від 1,5 до 2)

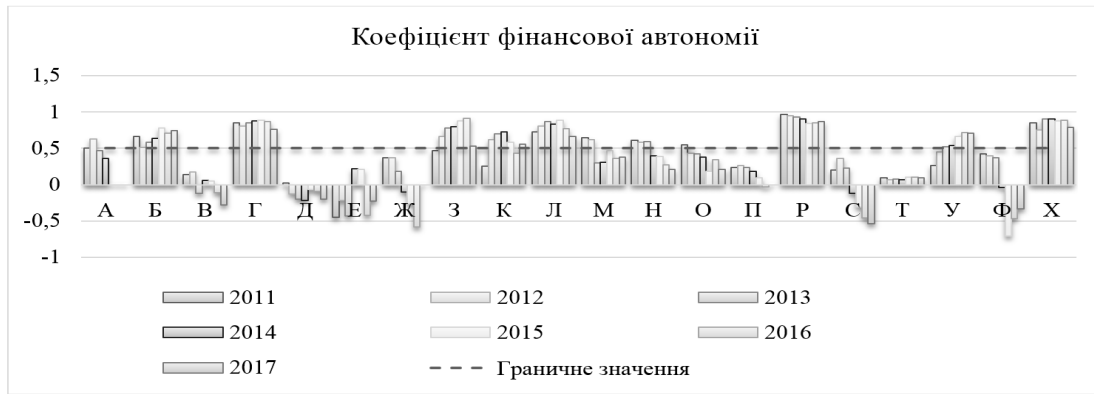

Рис. 7. Динаміка коефіцієнта фінансової автономії машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011–2017 рр. (нормативне значення > 0,5)

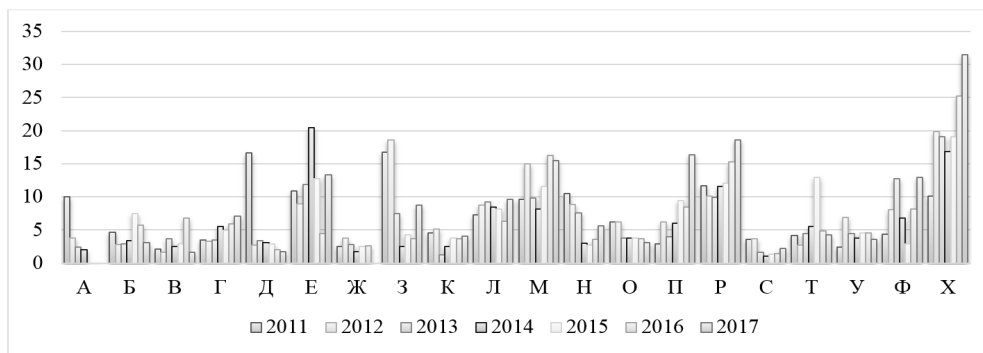

Рис. 8. Динаміка оборотності дебіторської заборгованості машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011–2017 рр.

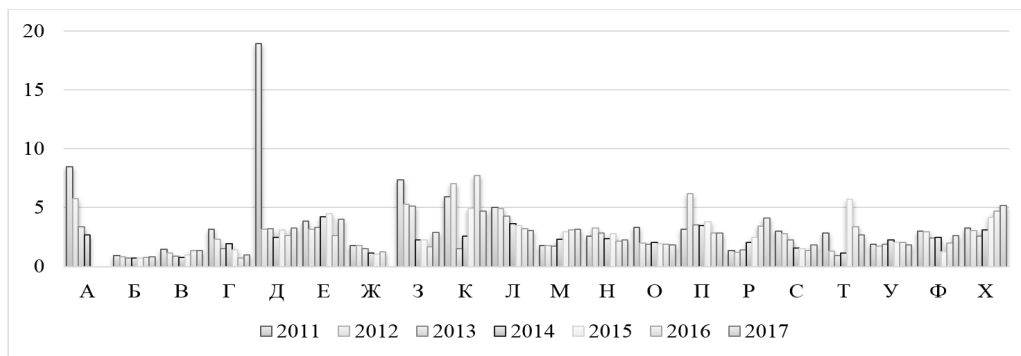

Рис. 9. Динаміка оборотності запасів машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011–2017 рр.

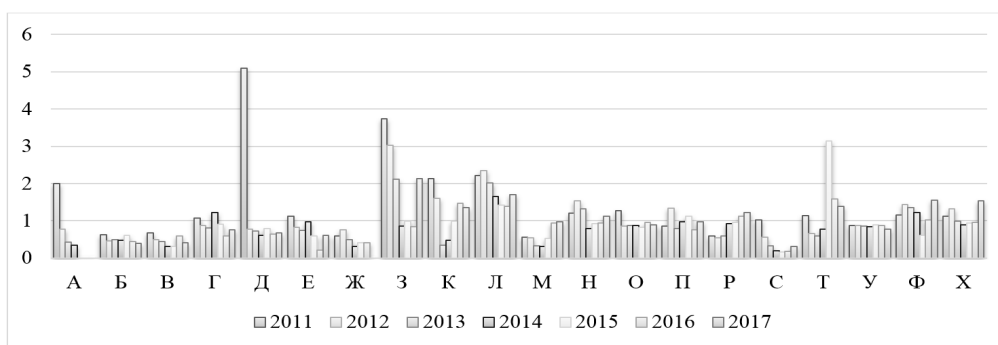

Рис. 10. Динаміка оборотності активів машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011–2017 рр.

Рис. 11. Динаміка відношення дебіторської заборгованості до кредиторської машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011–2017 рр.

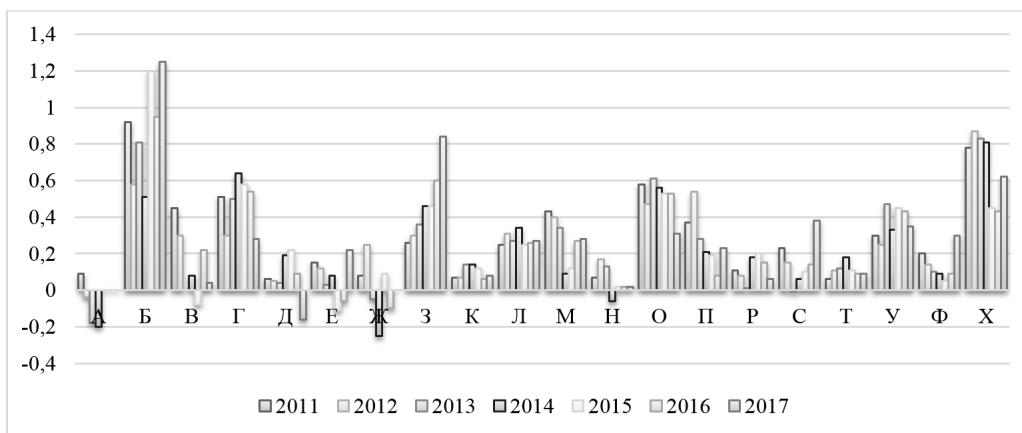

Рис. 12. Динаміка коефіцієнта рентабельності витрат машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011–2017 рр.

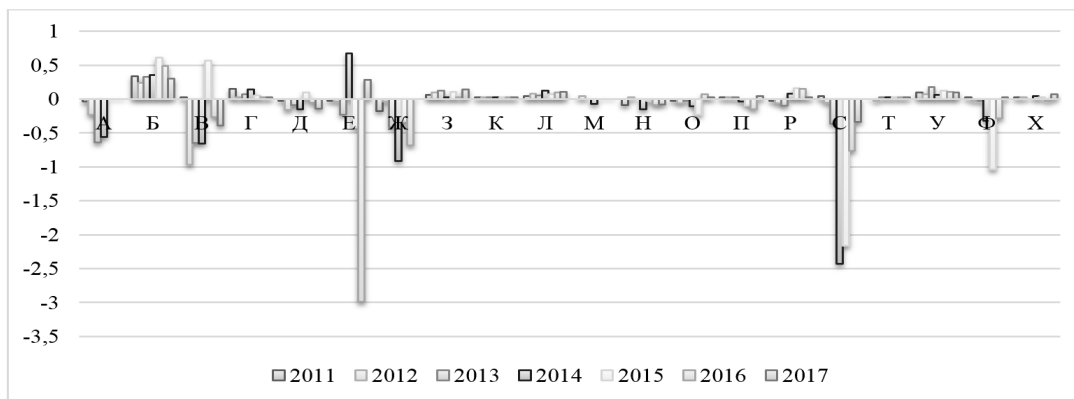

Рис. 13. Динаміка коефіцієнта рентабельності діяльності машинобудівних суб'єктів підприємництва України у 2011–2017 рр.

Порівнюючи значення Оз СП за 2017 рік із середньогалузевим (8,1465), можемо побачити, що у 12 СП ці значення не досягають середньогалузевих. Щодо Оз у 2017 р., то середньогалузєвого значення (2,4775) не досягають 8 СП. Середньогалузєвих значень Оа (0,942) не досягає половина СП. Окрім того, слід відзначити значне зниження середньогалузєвих показників Оз та Оа:

якщо у 2011 р. середня Оз дорівнювала 4,1615, то у 2017 р. кількість оборотів запасів у середньому знизилась майже в 2 рази та дорівнювала 2,4775. Також у 2011 р. активи в середньому за досліджуваною вибіркою СП проходили за рік майже півтора обороти (1,453), однак у 2017 р. цей показник становив 0,942, отже, за рік не відбувається повний цикл виробництва та обігу. Позитивним є

зростання середньогалузевої Одз із 7,234 у 2011 р. до 8,1465 у 2017 р.

Таблиця 3

Середні показники ділової активності СП за 2011–2017 рр.

Рік	Одз	Оз	Оа
2011	7,234	4,1615	1,453
2012	7,353	3,0855	1,081
2013	6,2965	2,3435	0,8345
2014	5,9305	2,26	0,7535
2015	6,5105	2,5605	0,861
2016	6,644	2,4485	0,798
2017	8,1465	2,4775	0,942

Показник відношення ДЗ до КЗ у збалансованому стані дорівнює значенню близько 1. Це свідчить про те, що СП здатен кредитувати покупців за рахунок постачальників. Проте, як видно з рис. 11, значення показника більшості СП значно нижчі за одиницю. Причини такого дисбалансу різняться залежно від конкретного СП (зокрема, присутність великих сум прострочених короткострокових зобов'язань, наявність зайвих запасів, що покриваються короткостроковими зобов'язаннями зверх норми). Ці фактори також можуть спричинити низький Кп.

Аналізуючи Крв (рис. 12), можемо відзначити, що у 6 СП за досліджуваний період він приймав від'ємне значення. Загалом у близько половини СП значення показника на кінець досліджуваного періоду нижчі, ніж на початок.

Крд (рис. 13) приймав від'ємні значення більше, ніж у половини СП. Найвищі значення показника властиві суб'єкту Б.

Таким чином, усі досліджувані показники тією чи іншою мірою мають негативну динаміку, адже не у всіх СП та не за весь визначений період, однак більше половини досліджуваних СП мають серйозні порушення ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності.

Отже, всі показники відповідають принципу «проблемності». Наступним кроком є їх дослідження на відповідність принципу досяжності та маневреності. Досягнення цільових значень показників має бути можливим на мікроекономічному рівні, отже, залежати більшим чином від внутрішніх дій (управлінських рішень тощо) СП, а не від зовнішніх неконтрольованих впливів, а також відбуватись шляхом грамотного фінансового менеджменту. Отже, ключовим аспектом у відборі таких показників є маневреність, багатоваріантність управлінських дій щодо досягнення їх цільових значень, тому доцільно зосередити увагу на показниках, які відображають:

– стан оборотних активів, що пов'язано з великою кількістю елементів їх внутрішнього матеріально-речового та фінансового складу, що

потребують індивідуалізації управління; високою динамікою трансформації їх видів [1, с. 301], ліквідністю, отже, можливості фінансового менеджменту з управління ними мають бути ширшими, ніж, наприклад, під час управління необоротними активами;

– достатність власного капіталу з огляду на його багатоаспектність, широкий спектр методів та способів управління;

– оптимальність обсягу короткострокових зобов'язань (тоді як на довгостроковий період (більше 1 року) позикові кошти залучаються, як правило, для розширення обсягу власних основних засобів та формування недостатнього обсягу інвестиційних ресурсів, на короткостроковий період кошти залучаються для всіх інших цілей їх використання [1, с. 527]; з огляду на це основну увагу у дослідженні має бути приділено короткостроковим зобов'язанням, адже в умовах кризи першочерговими завданнями найчастіше є фінансування поточних потреб та грамотний розподіл запозичених коштів, а не розширення обсягу власних основних засобів та формування недостатнього обсягу інвестиційних ресурсів; управління короткостроковими зобов'язаннями також відповідає принципу досяжності та маневреності, адже пошук і відбір кредиторів та розподіл запозичених коштів залежать здебільшого від менеджменту СП та мають під собою багатоваріантність управлінських рішень);

– ефективність щодо роботи структурних підрозділів за центрами витрат завдяки великій кількості методів, заходів, прийомів, що дають змогу управляти витратами, оптимізувати та мінімізувати їх величину.

Виділені групи показників відображають стан платоспроможності, рентабельності, фінансової стійкості та ділової активності СП, окрім того, корелюють із ключовими проблемами СП, визначеними раніше, такими як низький або від'ємний власний капітал, висока собівартість виробництва, недосконала структура активів.

Спираючись на вищезначене та принципи відбору показників для оцінки АП, на цьому етапі можемо визначити їх остаточний склад. Із показників, які залишились актуальними для дослідження після проведення кореляційного аналізу, пропонується виключити показник Оа та Крд. Вони неповністю відповідають останньому принципу, а саме принципу досяжності та маневреності. Активи є багатокomпонентним та надто об'ємним об'єктом аналізу, отже, управління їх оборотністю ускладнюється відмінністю динаміки та характеристик окремих елементів, тому більш відповідним об'єктом для аналізу у контексті дослідження є оборотні активи, стан яких відображає Кп, Одз та Оз, ДЗ/КЗ. Також відношення чистого прибутку до чистого доходу у Крд відображає результат,

який міг бути досягнутий з безлічі причин. Він не зазначає, в чому саме криється проблема, а лише характеризує, чи є господарська діяльність СП ефективною й наскільки. Отже, якщо взяти в аналіз лише цей показник рентабельності, він, по-перше, не вказуватиме на конкретну проблему діяльності, по-друге, важко піддається корегуванню незалежно від аналізу інших показників рентабельності, тому доцільно взяти до аналізу показник Крв, який характеризує якість управління витратами, розкриває необхідність зниження собівартості тощо. Також в аналізі братиме участь Кфа, який характеризує достатність власного капіталу, а доцільність його участі в аналізі обґрунтовано вище.

Таким чином, виокремлено шість оцінкових показників, які найбільш змістовно характеризують АП СП, а саме Кфа, Кп, Одз, Оз, ДЗ/КЗ та Рв.

Висновки з проведеного дослідження. Розроблено методичний підхід до відбору показників оцінки адаптаційного потенціалу суб'єктів підприємництва. Визначено принципи відбору, за якими з використанням методів коефіцієнтного аналізу, кореляційного та факторного аналізу, аналізу показників у динаміці, порівняльного аналізу, методу логічного узагальнення та аналізу літературних джерел виділено такі показники оцінки АП, як Кфа, Кп, Одз, Оз, ДЗ/КЗ та Рв.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента : в 2 т. Киев : Ника-Центр, 1999. Т. 1. 592 с.
2. Гросул В.А., Круглова О.А., Рачкован О.Д. Комплексне оцінювання адаптаційного потенціалу в системі адаптивного управління підприємств торгівлі. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 1. С. 213–222.
3. Коваленко Н.В., Гонтова Н.М. Взаємозв'язок між механізмами забезпечення стійкості та адаптації в контексті інноваційного розвитку підприємств. *Економічний аналіз*. 2013. № 12. Ч. 3. С. 193–196.
4. Куліков П.М. Теоретичні основи адаптації підприємства до мінливості оточуючого середовища. *Бізнес-Інформ*. 2010. Т. 1. № 5. С. 56–58.

5. Найпак Д.В. Аналіз методів та моделей оцінювання рівня адаптації підприємства до організаційних змін в умовах стратегічного розвитку. *Економіка розвитку*. 2014. № 3 (71). С. 112–117.

6. Турило А.М., Богачевська К.В. Теоретико-методичні засади визначення сутності економічної категорії «адаптаційний потенціал підприємства». *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 2 (152). С. 26–32.

REFERENCES:

1. Blank I.A. (1999) *Osnovy finansovogo menedzhmenta* : v 2 t. [Fundamentals of financial management : in 2 vol.] Kiev : Nika-Tsentr. Vol. 1. 592 p.
2. Hrosul V.A., Kruhlova O.A., Rachkovan O.D. (2017) *Kompleksne otsiniuvannia adaptatsiinoho potentsialu v systemi adaptivnoho upravlinnia pidpriemstv torhivli* [Complex assessment of adaptation potential in the system of adaptive management of trade enterprises]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 1. pp. 213–222.
3. Kovalenko N.V., Hontova N.M. (2013) *Vzaiemozviazok mizh mekhanizmy zabezpechennia stiikosti ta adaptatsii v konteksti innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv* [The relationship between mechanisms of ensuring sustainability and adaptation in the context of enterprise innovation]. *Ekonomichnyi analiz*, no. 12, p. 3, pp. 193–196.
4. Kulikov P.M. (2010) *Teoretychni osnovy adaptatsii pidpriemstva do minlyvosti otocuiuchoho sere-dovyshcha* [Theoretical bases of enterprise adaptation to environmental variability]. *Biznes-Inform*, vol. 1, no. 5, pp. 56–58.
5. Naipak D.V. (2014) *Analiz metodiv ta modelei otsiniuvannia rivnia adaptatsii pidpriemstva do orhanizatsiinykh zmin v umovakh stratehichnoho rozvytku* [Analysis of methods and models of the adaptation level estimation of the enterprise to organizational changes in conditions of strategic development]. *Ekonomika rozvytku*, no. 3 (71), pp. 112–117.
6. Turylo A.M., Bohachevska K.V. (2014) *Teoretyko-metodychni zasady vyznachennia sutnosti ekonomichnoi katehorii "adaptatsiinyi potentsial pidpriemstva"* [Theoretical and methodological foundations of determining the essence of the economic category "Adaptation potential of the enterprise"]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 2 (152), pp. 26–32.